

Tavaly volt 750 éves Csáb község, az első írásos említése az 1272-ik évből származó egyik oklevélben érhető tetten: a tulajdonképpeni adásvételi szerződés akkor „Chab” alakban jegyzi. Az azóta eltelt pár évszázad alatt sok minden változott, ill. változik a mai napig egy település, egy közösség életében. Mégis van egyvalami, ami állandó: I. (Szent) István király a keresztény hitben egyesítette a magyarságot Európa népeivel, aminek köszönhetően az átvészelte a történelem viharait, és a mai napig – igaz, többékevésbé – tartja hitét. A hit egyfajta anyagi manifesztációja pedig a templom, ami sok falu ékköveként szolgál; nálunk például teljes belső rekonstrukción esett át éppen. Erdemes tehát egy kis figyelmet szentelni ennek a tényezőnek, hiszen rajta keresztül (is) rajzolódik ki egy-egy közösség története.

Környékünket a már említett Szent István a magyar egyházszervezet kiépítésekor – pápai jóváhagyással – az Esztergomi Főegyházmegyébe sorolta be (ezen belül is a Honti Főesperesség része lettünk az idő múlásával), míg világi szinten, ezzel párhuzamosan, Csáb falu Hont vármegyébe tagoltatott be. Első királyunk a II. törvénykönyvének első fejezetében előírta, hogy minden tíz falu építsen templomot, s e rendelkezés eredményeképpen nyilvánvalóan Hont vármegyében is épültek templomok, amelyek létezéséről a tatárpusztítást megelőző időkből alig-alig akadnak adataink. Ebből számos kutató joggal következtet arra, hogy ezek zömmel faszervezetű templomok lehettek, ezért söpörte el őket a tatárjárás vihara.

Annak bizonyítása tehát, hogy Csábon az 1241/42-es tatárjárást megelőzően állott-e már valamilyen egyházi építmény, eléggé ingatólag, mivel a források teljes hiányában csak találgatni lehet, sőt, a falu, melyet a mongol hordák felégettek, sem a mai helyén feküdt, ami még jobban a homályba taszítja e találgatást. Biztos talajon mozgunk ugyanakkor az 1330-as éveket illetően: az 1332–1337 között készült pápai decimajegyzék a következőket is tartalmazza: Petrus sacerdos B. M. Virg. de Chib” (Csáb) falu papját Péternek hívták, s a Boldogságos Szűz Máriának szentelt templom plébánosa volt. Szinte biztos, hogy ekkor már állott valamiféle egyház

A csábi egyház évszázadai

a községben, hiszen meg volt adva a titulusa. Ebből a forrásból tudjuk, hogy a pap három garas pápai tizedet fizetett, de ami még érdekesebb, az az, hogy mennyi sorscsapás után sem halt ki a Mária-kultusz Csábon, s a mai templomunk is Szűz Máriának van dedikálva.

Egy későbbi oklevél 1444-ből a Beniczky-család levéltárából a Michael filius Cosme presbiter de Chab bejegyzést tartalmazza, melyet Bakács István Csábbal azonosított, s mely szerint a falu papja ekkor Kozma fia Mihály volt. Időben alig egy évtizeddel később a következőket ismerteti ugyanő: Blasius plebanus de Chab, tehát a csábi papot 1455 körül Balázsnak hívták. 1479. augusztus 6-án keltezték azt a mérföldkönek tekinthető oklevelet, amely konkrétan a templomot mint építményt is megemlíti: „hogy Benedek, miután Chab birtokon 15 jobbágy telekre Bathori István országbíró ítéletlevele értelmében bevezették, testvéreivel Lászlónak ottani tornyocskás parochialis egyházát, bárdos erdejét és malmait elfoglalták...” A lényegét megragadva: a sági konvent által hitelesített oklevél egy peres ügy jelentése a csábi birtokviszonyokat illetően. Immáron biztos tény, hogy a falunak ekkor temploma volt, sőt, az már toronnyal is rendelkezett, és papját Lászlónak hívták, aki egy malomért és egyházi erdőkért is felelősséget viselt. Ezen oklevél egyébként megannyival egyetemben a balassagyarmati Balassa család levéltárában őrződött meg az utókornak: e család volt ugyanis a falu birtokosa jó pár évszázadig.

A következő évek ugyanakkor gyökeres változásokat hoztak megannyi magyar életében, így a csábiakéban is: az Oszmán Birodalom 1526-ban a mohácsi csatában vereséget mért a Magyar Királyságra, a hazai labilis politikai élet vizét saját malmára hajtva megszállta az ország középső részét. Csáb ekkor – pontosabban a 16. sz. közepe táján – került török megszállás alá, a budai vilajet nógrádi szandzsákjába.

Egy muszlim államban elég nehéz volt a katolikus papok utánpótlása, így számuk a megszállt területeken gyors ütemben csökkent, vagy egyáltalán nem is voltak. A Palásthy-család levéltárában

1535-ből még találunk érdekes adatokat a faluval kapcsolatban e korból: Valentinus plebanus in Chaab, ecclesiae parochialis b. Mariae Virg., azaz Csábon egy Bálint nevű plébános szolgált a Boldogságos Szűz Mária parokiális templomban. Nagy valószínűséggel ő lehetett az utolsó katolikus pap a faluban, akiről a korban tudomásunk van.

A török megszállást tetézte, hogy e nehéz időkben zajlott párhuzamosan a másik nagy történelmi eseménysorozat: 1517-ben indult európai hódító útjára Luther Márton reformációja. A viharos gyorsasággal terjedő tanok Magyarországon is gyökeret vertek: nagyjából a 16. század közepe felé Csábon is protestánsná (nagy valószínűséggel reformátussá) vált a lakosság, így a falu plébániája megszűnt, helyébe a gyülekezet lépett, így a katolicizmus eltűnt. Ritkán előfordult az is, hogy a papot a gyülekezet zavarta el, de tipikusabb volt az, hogy maga a pap térítette át a híveket, így válva a gyülekezet első lelkészévé. Hogy nálunk ez miképpen történt, nem tudni, bár a második a valószínűbb.

Mint hogy a török hatóságok új templomok építését – különösen az erődítményként felhasználható, szilárd, tornyos templomokét – tiltották, a korábbi századokból fennmaradt templomokat vették birtokba az új vallás hívei, így Csábon is. Ezek teljes pusztulása esetén legfeljebb fa-, sövény- vagy sárfalú, kisméretű, torny nélküli templomok, oratórium szóval jelzett kápolnák, imaházak építésére nyílt mód, melyek élettartama rövid volt. A török korban a templomunk állaga szépen lassan hanyatlott, mígnem egy rommá nem vált, és el nem bontották. Ez egyébként a mai öregtemető déli részén állott, alapjai (talán) még ma is a föld alatt „épségben” megtalálhatók – pár tetemés alkalmával ugyanis meggyűlt valamiféle köves réteggel a sírásók dolga.

1699-re kiűzték a megszállókat az országból, a tridenti utasítások hatására Csábon is visszaállt a rend: vallási ügyekben ismét Esztergom akarata érvényesült, a csábiakat is „megdolgozták” a jezsuiták (vagy az ismét katolikusná vált Balassa familia akarata), az ellenreformáció keretében ismét katolikusok lettek. Érdekesként megjegyezném, hogy az 1673/74-es pozsonyi véstörvénytől több környező falu protestáns lekipásztorát gályarabságra ítélte: Alsópríbelről és Dacsókesziről is elhurcolták a lelkészeket, a csábi pedig csak fel sem tűnik a jegyzőkönyvben: azon lelkészek, akik nem jelentek meg, nagy valószínűséggel elmenekültek Erdélybe. Ki tudja, lehet a csábi prédikátor is így tett, vagy sebtében rekatolizált, nem tudjuk...

Helyi szinten voltak azonban egyéb gondok is: a templom csapnivaló állapotban lehetett, sőt, az egész egyházmegye paphiánnyal küzdött, így papunk sem akadt oly könnyen, vagy egyáltalán nem. Lippay György esztergomi érsek ideje alatt például a Honti Főesperességben mindössze 10 plébánia létezett, és az 1647-es schematizmus Csábot még csak meg sem említi. De ha nem volt papunk, sem plébániánk, akkor mink volt?

Helyettük világi lelkipásztorokra, azaz „licenciátusokra” tettünk szert Csábon. A Magyar Katolikus Lexikon szerint ez a lelkipásztort kisegítő, pótló laikus férfi, többnyire tanító a 16. sz. végétől a 18. sz. közepéig Magyarországon. A török uralmat és a reformációt követő paphiány miatt a püspöktől engedélyt, licenciat kapott, hogy a misézés és gyóntatás kivételével, melyek fölszentelt papot tételnek föl, lelkipásztori munkát végezzen: keresztelt, esketett, temetett, ájtatosságokat vezetett, prédikált, ill. föl-olvasott prédikációt. A nőtlenség számára nem volt kötelező. Jelentőségük a papi szolgálat mellett abban állt, hogy a plébániák jogfolytonosságát biztosították, és egész helységeket tudtak megőrizni római katolikus vallásban, mint Csábot is.

1693-tól 1695-ig ismételtelen közösségünkben működött Palásthy Bálint licenciátus. Életéről szinte semmit sem tudunk, csak azt, hogy több környékbéli faluban is szolgált, mint Házasnényében, Bátorfaluban, Dacsókeszin, Kókesziben, Sirákon és Gyürkiben. Az ő ideje alatt, 1697-ben volt az első kánoni látogatás (az ún. *visitatio canonica*) az egyházközségben. Szintén ebben az évben, 1697-ben már Kesziócon találjuk őt, amely később filiálisa lett Csábnak.

Nagyobb változás 1699-ben állt be, mikor is a közelben, Házasnényben Kollonich Lipót érsek plébániát alapított: Csáb ekkor Házasnénye filiájává (leányegyházává) vált, s a 'nényei papok jártak át Csábra immáron misézni, a kántortanító pedig tanítani. Papjaink 1699 és 1754 közt az alábbi atyák voltak: Foglár György (később címzetes püspökké szentelték), Pesthy Antal, Bertány Mátyás, Somorjay Márton, Cselkó János József, Simonyi László. Az ő idejük alatt, nagyjából 1700 körül épült fel a falu második temploma a mai helyén.

Második templomunk titulusa ekkor Mária, Angyalok Királynéja (*Maria Regina Angelorum*) lett. Ez egy kisebb szakrális építmény volt, melynek leltára folyamatosan bővült: 1713-ban, 1730-ban és 1754-ben is volt *visitatio*. Ezek megemlítik, hogy oltárképe Máriát, az Angyalok Királynőjét ábrázolta. Az iratokból az is kiderült, hogy a templom nem az egyedüli felszentelt épület volt a faluban: a Középs-hegyen emelték fel 1730 körül

Szent Donát, a borvidékek védőszentjének kápolnáját. Minden augusztusban jártak ide a falusiak búcsúra, de 1812-ben az egész építmény leégett, a búcsújárás pedig teljesen kikopott még a helyiek emlékezetéből is.

Az évek múlásával a paphiány mérséklődött, a püspöknek módjában állt újabb plébániákat alapítani. 1754. április 11-e aranybetűs napként vonult be helytörténetünkbe: Csáky Miklós esztergomi érsek e napon hozta létre a csábi plébániát (pontosabban újraalapította az 1550 körül megszűntet), melynek filiájul Dacsókeszit tette meg. Első adminisztrátora a házasnényei Kiss István atya lett, aki amúgy gömöri származású pap volt, Várhosszúréten született. Mivel itt kényelmes parókiája lett, így átköltözött Nényéből Csábra. Nevéhez köthető Csábon az anyakönyvezés elindítása, ahol a kezdő sorokban 1755-ben már plébánosként mutatkozott be. Kiss atya Csábon halt meg 1760 szeptemberében, földi maradványai valahol a helyi temetőben nyugsznak, mára már jelöletlen sírban elfeledve.

Még az év decemberében átvette plébánosi posztját Zsigmond Pál atya, akinek ittléte alatt – mint azt Némethy Lajos Seriesében is megjegyzi: „...in locum ecclesiae veteris, com. Balassa aliam ecclesiam eriget...” – a falu akkori földesura, Gyarmati és Kékkői Balassa Pál a régi templomot teljesen átépítette, amelynek eredménye a ma is álló, egyhajós, porosz boltozattal rendelkező későbarokk (egyesek szerint a bécsi rokokó jegyeit is mutató) templomunk, mely Szűz Mária Szent Nevére szenteltetett fel. Erről tanúskodik a templom főbejárata felett kialakított emléktábla is: „e Szűz Mária Szent Nevének szentelt templomot alapra emelte és befejtette 1768-ban”.

E templom a többihez hasonlóan a kamarai építési hatóságok mintatervei, nagybirtokosok alkalmazásában álló, gyakran idegen származású mérnökök, építőmesterek tervei alapján épült, a falu népe legfeljebb fuvarozással, robotmunkával vett részt építésében. Első kegyurává maga az építető vált, akiről még érdemes tudni, hogy Gömör vármegye főispánja volt, mindemellett a katolikus restauráció vezető vezéregerisége is: Nógrád és Hont vármegyékben 16 templomot és plébániát építtetett és újított meg a saját költségén.

Zsigmond atyát 1772-ben áthelyezték Balassagyarmatra (pontosabban cserélt az ott szolgáló atyával, Újváry Gáborral, aki Csábra jött). Az azóta eltelt hosszú évek, évszázadok alatt is bőven zajlott az élet: kilenc *visitatio*ról van tudomásunk, többé-kevésbé ismerjük templomunk kegyurainak kilétét (a Balassa, Zichy és a Somogyi családok tagjai), az itt szolgál-

latot teljesítő plébánosok és adminisztrátorok száma 22, a jelenkorban egy hitoktató is tevékenykedik, sőt 4 káplánunk is volt: az egyik legnevesebb, Pompéry Aurél ráadásul teológiai doktorátussal is rendelkezett. Az eredeti egy filia mellé még több társult (Bikkpuszta, Nagyszegpuszta és Felsőpribel), igaz, ezek ma már nem léteznek. Számos laikus egyesület – ún. *confraternitas* – alakult meg az egyházközség keretében (Jézus Szíve Társaság, Mária Kongregáció, Mária Légió, Rózsafüzér Társulat, Oltár-egyesület stb.), több máig is aktív, valamint – az államosításig – a helyi alapskola is a felügyelete alá tartozott.

1825-ig (sőt, a vizitációknak köszönhetően még korábban is) tudjuk kántoraink, ill. kántortanítóink neveit: az egyikük Gyürky Antal volt, aki 1876-tól 1881-ig látta el feladatát a községben: ő egy kiváló borász, mezőgazdász, királyi kataszteri felügyelő, lapszerkesztő, borászati és közgazdasági szakíró volt, mellesleg Hont vármegye reformkori történetének összefoglalója. Ismerjük előimádkozóinkat is. Több apáca és pap is származik a községből, az egyikük, Szeder Fábrián pannonhalmi szerzetes, tudós tanár, ráadásul „A Palóczokról” c. munkájával a magyar etnográfia elindítója is volt egyben. Változott, változik minden, de a templomunk örök, néma tanúja az eltelt éveknek.

Annyi mindent lehetne még írni, de túl sok az előttünk lévő akadály: bár ismerjük a folyton bővülő releváns szakirodalmat, birtokunkban vannak az anyakönyvek, a schematizmusok, a *Historia Domus* és az oly sokszor említett *visitationes* ívek, de hiányzik a jó latintudás, illetve a korok változatos kézírásának zökkenőmentes megfelfedése képessége. Pedig az egyik említett egy kriptát is („*ex cripta nihit*”): lehet, hogy a templom alatt van? Reméljük, hogy idővel mindenre fény derül!

Solyomossy Dezső, volt csábi lelkiatyától idézett versrészlettel zárnam soraimat. Hetényi Varga Károly azon személyek között tartja őt számon, akik papságuk miatt szenvedtek üldöztetést. Az atya a kiépülő csehszlovák kommunista diktatúra áldozata lett, a hatóságok zaklatták, letartóztatták, majd 1953-ban a lévai járásbeli Szete községbe helyezték át, de ottléte alatt – mivel annyira szerette a egykori faluját – is gyakran kémlelte távcsövével a falunk fölé magasodó Lány-hegyet: Völgyben van a kis házunk, Dombon van a templomunk. / Édes anyám tanít rá, / A jó Isten vigyáz rá. Nem kell nékem palota, / Csak e vidék szép hona. / Hála a jó Istennek, / Hogy én is csábi lehetek.

Miskei Ferenc